

ПОРІВНЯЛЬНІ СТУДІЇ

Анатолій ГРАДОВСЬКИЙ

ТВОРЧИСТЬ М. ГОГОЛЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОПОВІДНОЇ ПРОЗИ (НА ПРИКЛАДІ ТИПОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ «ПОРТРЕТ» М. ГОГОЛЯ – «НЕВІДОМИЙ ШЕДЕВР» О. БАЛЬЗАКА)

У статті розглядається типологічна подібність творів М. Гоголя і О. Бальзака.

Ключові слова: образ, персоніфікація, символ, фантастика, філософський етюд.

Дослідники творчості М.В. Гоголя одноставні в думці, що його проза, особливо фантастична, має типологічні подібності з творами західноєвропейських письменників, найчастіше серед них називають прізвище Гофмана. Дослідження типологічної парадигми Гоголь – Бальзак є новим аспектом у літературознавстві.

Ми поставили за мету проаналізувати образ портрету в однойменній повісті Миколи Гоголя та в оповіданні Оноре де Бальзака «Невідомий шедевр».

У кожному з названих творів образ портрету займає центральне місце та відіграє визначальну, а подекуди і фатальну роль в житті головних персонажів. Подібний підхід дає можливість збагнути суть мистецтва, його вплив на життя людини, усвідомити явище геніального відкриття і його зв'язок з психікою тощо.

У зв'язку з цим, на нашу думку, цікавими і слушними залишаються твердження В. Жуковського і К. Юнга, які повною мірою можна сприймати як засадничі.

У січні 1848 року В. Жуковський в листі до М. Гоголя однозначно зізнався, що явище геніального відкриття чи появи мистецьких шедеврів у його розумінні є не чим іншим, як співпрацею обранця з-поміж смертних з Творцем: «Першотворення своїми засобами створеного Богом є творчість... Сила здійснювати це повинна бути не що інше, як талант від Бога, і є, точніше кажучи, пропозицією від Творця вступити з ним у товариство творця». Подібною думки дотримувався і К. Юнг: «Те, що наука називає «психікою», в кінцевому результаті є відкриті двері, через які із нелюдського світу час від часу виходить щось невідоме й неосягненне за своєю дією, щоб... виривати людей зі сфери людського й заставляти служити своїм цілям».

Образ портрету в повісті Гоголя займає провідне місце, про що свідчить навіть назва цього твору. Складається враження, що портрет дійсно має грандіозну силу, що він живе своїм власним життям і має неабиякий вплив на долю Чарткова. Якимось таємничим способом лихвар неначе дійсно живе в портреті і всі, хто спокусився та взяв у нього гроші, стають нещасними.

Не залишається сумнівів, що образ портрету персоніфікований, наділений певними людськими якостями. Але, на жаль, не найкращими.

Він є мов би уособленням злості та ненависті до людей, має мету зламати, зіпсувати людину.

У «Невідомому шедеврї» О. де Бальзака образ портрету суттєво відрізняється від гоголівського. У творі багато уваги приділяється питанню живопису та виражається відношення автора до мистецтва.

Головний герой «Невідомого шедевру», Френхофер, малює свій ідеал багато разів, удосконалює, хоче зробити свою модель живого на полотні. Він, подібно Пігмаліону, створює свою Галатею. У хвилини розпачу він стверджує, що малюнок не існує, що лініями можна передати тільки геометричні фігури. А тим часом саме ці твердження створили «невідомий шедевр», таємниче життя на полотні. І коли художник показує своє полотно учням, виявляється, що воно порожнє.

«Галатея», дитя, жінка, життя, породжене довгими роками творчості, відкривається тільки для очей її художника – вищий ступінь невидимого, але усвідомленого мрії. Вона – таємнича коханка, зачаруванням якої бальзаківський герой хоче заморозити усе світло й одночасно з цим нікому її не показувати. Й кульмінація оповідання – у нерозумінні, відторгненні цього шедевру тими, хто віддає життя, щоб один раз, подібно Френкоферу, бути задоволеним своїм твором.

Найточніша характеристика портрету в повісті Гоголя – каталізатор розвитку в особистості найгірших якостей. Відбувається зіпсування характеру шляхом впливу на найбільші слабкості людини. Це і трапилось з колись бідним, але талановитим художником Чартковим.

Портрет ніби знав, що найбільша спокуса для нього були гроші. Зростаючи в бідності, художнику ніколи не вистачало грошей, золото стало його слабкістю.

Бальзак показує відношення художника до свого твору, як до нової, створеної реальності. І невизнання цієї реальності учнями Френхофера веде до деструкції особистості художника: те, що він створив на полотні і вважав живим, насправді не є таким.

Саме в «Невідомому шедеврї» було представлено новий погляд на портрет, як на зображувану дійсність. В оповіданні образ портрету не є предметом, який можна побачити неозброєним оком. Художник має потребу в моделі для зображення. Для письменника зображення є моделлю опису.

На перший погляд навіть здається, що саме портрет лихваря винен в усьому, що трапилось з Чартковим. Але неможливо однозначно охарактеризувати образ портрету в усій повісті, як і не можна сказати, що портрет відіграє виключно негативну роль. Адже, з одного боку, він став неабияким випробуванням для художника, який тільки розпочав свій творчий шлях.

Справжній талант часто піддається великим випробуванням, нерідко їх може перенести тільки сильна людина, котра дійсно знає, що їй необхідно від життя – насолоджуватися багатством чи стати справжнім митцем та мати можливість творити. Саме портрет випробовує Чарткова і це випробування він не витримав, будучи слабким та завжди охочим до грошей.

Оскільки на картині було зображено саме портрет лихваря, то цілком логічною видається думка, що гроші необхідно було віддавати і можливо

портрет зробив велику послугу Чарткову, допоміг у скрутну мить заплатити за оренду квартири.

Портрет у повісті має всеоб'ємлючий символічний характер. Він став символом Зла, котре може вщент заповнити людину, повністю знищити її.

Образ фантастичного портрету у творі Гоголя є наскрізним, а символ Зла, в який перетворюється цей портрет, здатен зруйнувати все на своєму шляху.

Гоголю важливо було показати, що Зло, яке оселилося в душі людини, руйнівне та незупинне, і долю людини, яка стала на шлях зла, вже неможливо врятувати. Тому в кінці портрет зникає з аукціону, тобто вертається в суспільство, щоб продовжувати творити Зло.

Втручання портрету в життя Чарткова здійснило напрочуд руйнівний вплив на його особистість. Траплялося, що в журналах з'являлися хвалебні статті, присвячені йому, і він радів, як дитина, це дуже лестило йому, незважаючи на те, що ті статті були куплені ним на його ж гроші.

Але слава не може дати насолоду тому, хто вкрав її, а не заслужив, вона викликає постійну гордість тільки в тому, хто дійсно вартий її. І тому всі почуття та прагнення його були націлені тільки на золото. Золото стало його пристрастю, ідеалом, страхом, насолодою, метою.

Можна сказати, що образ портрету – це уособлення золота, яке врешті рещт зіпсувало життя Чарткову. Воно призвело до остаточної деградації та втрати таланту.

«Невідомий шедевр» Бальзака торкається одного з основних питань мистецтва – сполучення видимого та невидимого в спробі створення неіснуючого, нереального. Художник втілює свої ідеали насамперед для себе. Модель стає ідеалом художника, застигаючи чи на полотні, чи в гіпсі. І, звичайно, вона не може мати чітких обрисів – статичність убиває мрію, перетворюючи в копію. А динаміка з'являється в недоговореному, не окресленому – там, де є натяк на фантазію, що виражає сутність моделі.

Художнику властиво віддаватися враженням і з невгамовною енергією, домагатися утілення своєї ідеї. У творчій насназі він викриває тільки свій задум.

Бальзак у філософському етюді «Невідомий шедевр» провидів химерні еволюції мистецтва, коли для художника вартісний не твір, а творчість, коли неважливий результат творення, а дорогі тільки пошуки та експерименти.

Мистецтво портрета припускає зустріч двох індивідуальностей: художника і його моделей. Тільки в тому випадку, якщо їхнє творче спілкування розвивається на паритетних засадах, на полотні виникає реалістичне відтворення індивідуальності в особистісному сприйнятті живописця.

Метр Френхофер, схилившись перед прекрасною жінкою, яку він малює, у творчому екстазі забуває про її вигляд, прагне передати своє бачення і зазнає невдачі. У творчому процесі він безмежно вільний, коли відривається від реальності, але свавілля художника і приводить його до втрати власної індивідуальності.

Сам Френхофер задається нездійсненою і суперечною справжньому мистецтву метою: він хоче на полотні за допомогою фарб створити живу жінку.

У цьому творі спостерігається персоніфікація образу портрету, художник впевнений, що створює живу жінку, йому навіть здається, що вона йому посміхається, дихає, весь її вигляд «фізичний і духовний» перевершує вигляд реальної людини. Втім, це ідеальне й ідеально виконану істоту бачить лише сам Френхофер, а його учні, у тому числі й Пор бус, вгледіли у куті картини лише кінчик чарівної голої ноги.

Захопленість, з одного боку, формою, а з іншого – поставити мистецтво вище реальної дійсності і підмінити їм реальність привело геніального художника до катастрофи.

У оповіданні «Невідомий шедевр» образ портрету постає в новому естетичному вигляді, він є втіленням справжньої неповторної краси, яка неволима звичайним людським поглядом. Вона створюється не за хвилину, і не за день. Тож, можливо, Френхофер не марно витратив десять років свого життя.

Образ портрету – це образ краси. Так повинно бути з точки зору живопису, адже мистецтво створює прекрасне. Життя занадто жорстоке до нього, і тому краса зникає з полотна при зіткненні з реальністю. Отже портрет таким, яким він має бути бачив лише художник. Для решти він залишився невідомим. Невідомим шедевром.

Анатолій Градовский

ТВОРЧЕСТВО Н. ГОГОЛЯ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЙ ПРОЗЫ (НА ПРИМЕРЕ ТИПОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ «ПОРТРЕТ» Н. ГОГОЛЯ – «НЕИЗВЕСТНЫЙ ШЕДЕВР» О. БАЛЬЗАКА)

В статье рассматривается типологическое сходство произведений Н. Гоголя и О. Бальзака.

Ключевые слова: образ, персонификация, символ, фантастика, философский этюд.

Anatoliy Gradovsky

GOGOL'S WORKS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN PROSE (ON THE BASIS OF TYPOLOGICAL PARADIGM OF GOGOL'S "PORTRAIT" AND BALZAK'S "UNKNOWN MASTERPIECE")

The article deals with typological identity of Gogol's and Balzac's works.

Key words: image, personification, symbol, science fiction, philosophical sketch.

Вікторія ЗАРВА

М. ГОГОЛЬ І М. ЛЕСКОВ: ТИПОЛОГІЧНІ СХОДЖЕННЯ

У статті простежується рецепція особистості Миколи Гоголя, запропонована М. Лєсковим в оповіданні «Путимець» крізь призму його просвітницьких поглядів.

Ключові слова: рецепція, традиції, путимець, самовдосконалення, апокриф.

До вивчення творчості Миколи Лєскова звертаються багато літературознавців, зокрема Ю. Барабаш, І. Видуецька, Л. Левандовський,